

elvéve találkozunk bennök. Azok az írók a maguk idejében a maguk környezetének erkölcsi talajából sarjadtak ki. De mi nem élünk egy harcoss, örök háborúk közt vívódó nemzet vagy korszak kebelében. Minket nagy kiábrándulások, államkatasztrófák nem inthetnek arra, mint Horatiust, hogy tétlenül bámulva Soracte havas csúcsát, bort töltünk a kupába és fát rakjunk a hamvadó tűzhelyre. Mi is azt mondjuk: Carpe diem! De mégis csak más értelme volt Horatius intésének, más a miénknek.

A latin iskolai szerzők formai tekintetben — a tapasztalás megdönthetetlen tanúságtétele szerint — nem adták meg növendékeinknek a latin nyelv ismeretét; tárgyi szempontból a római életben való tájékozottságot. De mindez csak mulasztás. Mi ez ahhoz képest, hogy erkölcsileg vagy teljesen közömbösen hagyják, vagy korrumpálják az ifjúságot? Mi lassankint tudatára ébredünk annak, mit akarunk nevelni fiainkból. S amint egészen tisztán fog állani előttünk gyönyörű hivatásunk, első dolgunk az lesz, hogy házunknak ezen a táján kezdjük meg az évezredek óta fölgyülemlett ártalmas holmi eltakarítását.

Mi módon fogják Heracles e szép kulturális művét elvégezni az arra kiválasztottak, azt én nem tudom. De sejtem, hogy munkájuk ép oly hősiess, értékes és örök emlékezetre érdemes lesz, mint Alkméné dicső fiáé, aki a megrekedt, fülledt és türhetetlen levegőjű istállóba az élő és mindent elsőpró áradatot bevezette.

Dr. SEBESTYÉN KÁROLY.

MODERN ISKOLAÜGYI ÁRAMLATOK.*

(Második közlemény.)

Ime a nyomtatásban megjelent Jegyzőkönyv alapján az erre vonatkozó nyilatkozatok veleje. Sárói Szabó Sándor százados, a honvédelmi miniszter kiküldötte siet kijelenteni: hogy ők katonák a világért sem kívánják, sőt polgári iskolák ismételt kísérleteivel szemben éppen ők határozottan tiltakoznak az ellen, hogy az iskolák az ifjakat katonákká akarják kiképezni, hogy katonásdit játszanak, haszontalan alakiságok, díszelgésre való mutatványok betanításával fecséreljék az időt. Ha iskolák és egyesületek ifjúságukat teljes katonai egyes-, szakasz-, sőt századkiképzésben akarják részesíteni, ezzel a valódi katonai érdekeknek többet ártanak, mint használnak. Ők csak azt szeretnék, ha a középiskolai ifjúság test, lélek és szellem tekintetében

előkészítve, a katonai kiképzésre alkalmasabbá és fogékonyabbá téve lépne be a hadseregbe és ha ezenkívül csak az iskola céljaira is szükséges és nagyon hasznos katonai testedző és fegyvelmező rendgyakorlatokban, továbbá a puska ismeretében és a céllövésben sajátítana el némi jártasságot.» Ez a józan és jogos érvelés az utolsó mondat kivételével, melyre még rátérünk, teljesen fedi a mi álláspontunkat. A hívők táborába tartoznak még Maurer, Ottó és Bernáth. Maurer a céllövészetet «nagyon helyes, nagyon jó dolognak tartja, de nemcsak annyira taníthatná, hogy a gyermek a puskát tanulja ismerni és jól kezelni, de az is szükséges, hogy tanuljon jól célba lőni, szerezzen magának gyakorlatot abban, hogy ne csak cifraságnak használja a puskát, hanem oda is tudjon lőni, ahova akar és ahova kell (Élénk helyeslés)». Ottó József javaslatainak 2. pontja így szól: «A tornaanyagon kívül téteség kötelezővé iskoláink megfelelő korosztályaiban a céllövészet. A lövészet minden időben a népek történetében fontos, olykor döntő szerepet játszott, amint azt a napjainkban lejátszott világesemények is mutatják. A viszonyok ilyen kialakulása mellett nemcsak kívánatos, de egyenesen szükséges, hogy az iskola is kivegye a maga részét a honvédelem ezen leghathatósabb eszközének műveléséből. A céllövészet az ifjúságnak fegyvelmezőre nevelő s e mellett szórakoztató testgyakorló eszköze leend az iskolában». Bernáth Béla: «Ami a céllövészetet illeti, annak is híve vagyok. Ez ugyan nem fejleszti az egész testet, de fejleszti a szemet, a fegyvelmet és az ítélőképességet». Vermes Lajos az újjászervezendő tornatanárképzőt céllövészeti tanfolyammal kötné össze.

Ami az ellentáborot illeti, kifejezetten az értekezletnek csak két tagja szólalt fel a céllövés ellen: Juba dr. és Sztankovits. Az előbbi így érvelt (39—40. l.): «Az ifjúság katonai előkészítését szándékosan mellőztem, nemcsak azért, mert a legnagyobb katonai állam, Németország, egyáltalában nem foglalkozik vele,* hanem komoly tárgyi

* Amikor azt mondják, hogy a német tanítómester volt az, aki az 1866-iki és 1870—71-iki hadjáratokban a győzelmet kivívta, akkor ezalatt nem a céllövészt kell érteni, hanem az ifjúságnak azt a szellemi és testi intelligenciáját, amelyet önfeláldozó működésével a német tanítók neveltek nagyra. Jöllehet a híres német «Zentralverein für Volks- und Jugenspiele» kebelében újabban egy külön bizottság «Ausschuss für Förderung der Wehrkraft durch Erziehung» alakult, Németország mindezeideig képes volt ennek a pedago-militaris fertőzésnek ellentállni s hadserege mégis a legelsőkk közül való a világon. — Egy legújabbban megjelent füzet: «Die Erziehung zum Volksheer» von I. Chr. Pfäffle (Berlin-Schönberg «Hilfe» 1909, 43 lap) a katonai szolgálati idő megrövidítése érdekében az ifjúságnak katonás nevelése és a céllövés érdekében szólal fel.

okokból is. Katonai szempontból két jogos követelményt támaszthatni az iskolával szemben. Az egyik, hogy mentől több minden tekintetben egészséges, jól fejlett, megfelelő erkölcsi tulajdonokkal felruházott ifjú hagyja el a középiskolát; a másik, hogy az ifjúság testét, szerveit kellőképpen használni tudja mindennemű természeti akadály legyőzésére; egy másik ülésen pedig még hozzátette (125. l.): «A céllovészet tulajdonképpen nem is testgyakorlat, hanem csak testi ügyesség, épúgy mint a szlőjd. Ne zavarjuk össze a test fejlesztését ilyen ügyességgel. Hogy tud-e célba lőni valaki vagy nem, az egészen mellékes. De egy más okból is bátorkodom arra hivatkozni, hogy a céllovészettel ne komplikáljuk a dolgot. A gimnáziumot nálunk 17—18 éves korában végzi a fiú, 3—4 évig tart, amíg besorozzák és azután egyáltalában nem folytathatja a céllovészet gyakorlását, tehát megakad az egész. Végül nem tudom, hogy helyes dolog-e fegyvert a gyermeknek kezébe adni?» Hasonló értelemben nyilatkozott Stankovits; szerinte a katonai gyakorlatoknak csak militáris szempontból van fontosságuk, míg a testgyakorlás tekintetében nem lényegesek. Külföldi vizsgálódások is beigazolták, hogy az ú. n. katonai gyakorlatoknak, a fegyverforgatásnak és célbalövésnek fiziologiai jelentőségük avagy hasznuk nincs. A testedzés szempontjából tehát a katonai gyakorlatok felkarolását szükségesnek nem tartja; más szempont a katonai, a katonaságra való előkészítés, melyet azonban szülő itt érinteni nem akar.

Ezen tanulságos véleményekhez legyen immár szabad a magamét is hozzáfűzni. Az anketten felmerült és ép most ismertetett nézetek mutatják, hogy az iskolai céllovésnek jogosultságát még a sportférfiak sem vallják kivétel nélkül s hogy annak vajmi laza kapcsolata van az észszerű testi kulturával. Jóllehet tehát a céllovés ezen ma felette népszerű jelszó védelme alatt igyekezett bevonulni az iskolákba, kiderült, hogy a testi kulturának nem teszi szerves részét, a szelleminek még kevésbé s hogy ugyanoly joggal, vagy talán még nagyobb, akár a «gyakorlati vadászatot» is fel lehetne venni a tantervbe, mert hisz ennél csak vadról van szó, a céllovésnél pedig bevallottan emberanyagra gondolunk. Ezenkívül még számos nyomos ok szól ezen újítás ellen, melyek közül csak néhányat sorolok fel. A t. hallgatóságnak idősebb tagjai talán emlékeznek a hetvenes éveknek «Jugendwehren» c. hasonló intézményére, mely valóságos egyenruhás és puskás kis parádés hadsereg volt s hamar túlélte magát. Honnan vegyük, kérdem tovább, a céllovésre az időt? Az elméleti studiumokat tovább megnyirbálni már nem lehet, nem maradna tehát más hátra, mint a testgyakorlásnak szánt heti két órából, esetleg a játékdélutánból az időt elcsenni. A hivatásos katonáktól pedig azt kérdem,

vajjon komoly esetben van-e értéke a löbiztonságnak fizikai ellenállás, menetelési kitartás és egyéb hadi erények nélkül? Hogy a céllövésben az iskolázás utáni korban is el lehet érni kellő ügyességet, azt a rendes legénység kiképzése is igazolja. Ami pedig a jövőendő tisztekkel szemben támasztandó igényeket illeti, utalok a német «Kadettenkorps» intézeteire (hadapródiskolák), melyekből évenként 200 tiszt kerül ki és amelyeknek szervezetét egy ott működő tiszt-tanár így jellemzi: «Diese Anstalten verfolgen in erster Linie lediglich die schulwissenschaftliche Ausbildung ihrer Zöglinge, der militärische Drill kommt erst nachher».

Az ellenérvek közül, mint legerősebbekre, egy élettani törvényre s tapasztalati jelenségre, továbbá az általános emberi szempontra utalok, melyek egyaránt beigazolják ezen újításnak módszer- és embertani tarthatatlanságát. Az élettannak helyes elve arra tanít, hogy bármely képzés csak akkor számíthat tartós eredményre, ha kezdetének időpontját, valamint módszerét illetőleg alkalmazkodik a korhoz, az egyénnek testi-szellemi fejlettségéhez; ellenkező esetben az eredmény csak látszólagos és muló, vagy — ami még nagyobb baj — a fejlődés rossz mederbe terelődik. A lelkiismeretes nyelvtanár tudja, hogy a helyes nyelvismeret szempontjából mily kevésre becsülheti a kiskorúaknak a *bonne-modszer* szülte fecsegését. Ismertem főiskolai tanárokat, akik szinte kétségbe estek azon hiányos és téves előismeretek miatt, melyeket szakukból az abiturientiensek magukkal hoztak, ami nekik több fáradságot okozott, mintha az illető tárgybán legelől kellett volna kezdeniök. Szakasztott így vagyunk a katonaságnál, ahol pl. a lovagló tanárnak a legtöbb vesződsége ép azokkal van, akik már mint *soi-disant* kész lovasok kerülnek eléjük. A vívásnál is azt tapasztalták, hogy a gyermekkorban megkezdett helytelen oktatást később még a legjelesebb mester sem tudta ellen-súlyozni. Én azt hiszem, hogy a céllövés hasonló tapasztalatokat fog érlelni, még ha tényleges állományban levő tisztek és altisztek segédkeznek is. Azt vallom, hogy senki se kontárkodjék másnak a dolgába, tehát a tanárok és az iskola* dolgába se. Azt tartom továbbá, hogy a véderőtörvény nem ok nélkül állapítja meg bölesen az ujoncok korát és a katonai kiképzésnek tartamát s hogy mindez feljogosít minket arra, hogy a katonai (értsd: céllövő) iskolaboldogítók ellen erélyesen sorakozzunk.

Iskolaellenes tendenciáján kívül végre még az egyetemes emberképzés nézőpontjából is állást kell foglalni az iskolai céllövés ellen. *Homo homini lupus* = az ember az emberrel szemben farkas, mondta már Hobbes s valóban nincs a földön felsőbb rendű állat, mely vérengzőbb és gyilkosabb hajlamú volna, mint az ember.

Kainon kezdve az emberiség egész történelme azt mutatja, hogy az egyik fölényét a másik felett versenytársának vagy ellenfelének megsemmisítése árán igyekeznek elérni. Az ember tehát elég állati és vad ösztönnel van megáldva, semhogy ezeket még mesterségesen kellene tenyészteni. Egy nemrég megjelent mű szerzője, v. Lindheim,¹ azt a tételt állítja fel, hogy az erkölcsök történetének tanulása szerint a művelt polgárosultságnak (*Gesittung*) fokmérője ama tisztelet, mellyel az emberi élet sérthetlensége iránt viseltetünk, vagyis magának az életnek kisebb-nagyobb értékelése. Minthogy pedig az iskolák a leg-hivatottabb melegágyai az egyének és népek erkölcsi művelődésének, ennek érdekében legelső sorban vannak a közreműködésre hivatva és kerülniök kell mindent, ami ezt az erkölcsösséget közvetve vagy egyenesen veszélyeztethetné.

A céllövésnek viszonyát az említettem művelt polgárosultsághoz csattanósan világítja meg Montenegró, melyről egy legújabb keletű és hiteles tudósításban ezt olvasom: A diákok ott fegyveresen járnak az iskolába s ha a tanító nagyon meg van velük elégedve avagy megharagszik, pisztolyát az ablakon át néhányszor elsüti. A puskával való lövés itt ép oly kelléke a tanításnak, mint akár Angliában az evező-sport.

Hogy mennyire jogosult és megengedhető a céllövés a középiskolában, abban talán az írást: a törvényt és tantervet is megkérdéshetnők. Untig hangoztatjuk, hogy a (polgári) iskola nevelőintézet és annak kell maradnia; eszerint tehát nem nevelhet speciális-tákat: tudósokat vagy művészeket ép oly kevéssé, mint atlétákat vagy katonákat. «A gimnázium- és reáliskolának az a feladata, mondja a törvény (1883. XXX. t.-c. 1. §.), hogy az ifjúságot magasabb általános műveltséghez juttassa és felsőbb tudományos képzésre előkészítse». Mióta tartozik a céllövés a magasabb általános műveltséghez vagy a felsőbb tudományos képzéshez? Vagy ha igen, akkor miért nem emlékezik meg róla a tantervnek «Testgyakorlás» című fejezete, mely pedig az úszást és vívást legalább egy jegyzetben fel- említi és ajánlja.² Ha Szabó százados közlése szerint mégis több

¹ *Saluti senectutis. Die Bedeutung der menschlichen Lebensdauer im modernen Staate. Eine socialstatistische Untersuchung von Alfred v. Lindheim (Leipzig—Wien 1908, Deuticke).*

² A tanterv csak katonai *rendgyakorlatokról* szól, amelyeket mi is pártolunk, és egy jegyzetben hozzászéli, hogy ezek (kizárólag) a m. kir. honv. gyalogsági szabályzatának 1. részében foglalt vezényszavak szerint végzendők. — A honvédfőreáliskolának most kiadott új tanterve mindhárom évfolyam részére ezt írja elő: «előkészítő oktatás, gytacslövés»,

mint 27 gimnáziumban* be van vezetve, akkor ez csak egyik miniszternek kollegiális szivessége lehet a másikkal szemben s ugyanezen alapon holnap a földművelésügyi miniszter úr azt kérhetné, hogy a gimnazisták rendszeresen űzzék a selyemhernyótenyésztést avagy a tyúkászatot.

A katonai és polgári irány egyesítésének legkönnyebb és legközelebb fekvő egyesítése a *tornatanító* személyében volna. Ezt a követelést alapos érveléssel Szabó Sándor százados is hangoztatja, aki egy 1904-ben megjelent tanulmányában egy olyan állami tornatanítóképző felállítását indítványozta, amelyben a tornatanítók az iskolák és a honvédség számára, m. p. tökéletesen egyenlő módon volnának kiképzendők, mert a testnevelés terén polgárok és katonák között nincs és nem lehet különbség, mert továbbá ez a két intézményt még szorosabban fűzné egymáshoz. Szóló ezt az eszmét az anketten is felvetette, amikor utalt arra, hogy a tornatanítók katonai szellem-től áthatott férfiak kell hogy legyenek és a képzőbe való felvétel feltételei közt ki kellene mondani, hogy megkívántatik, hogy a pályázó tartalékos tiszt. vagy jó eredménnyel kiszolgált egyévi önkéntes legyen. Ehhez a legnagyobb készséggel hozzájárulunk.

Ugyanilyen tartózkodó álláspontot kell elfoglalnom részben hasonló okokból a vívás tanításának kötelező bevezetésével szemben. A lehetőség erre is ma már csaknem minden középiskolában meg van adva, a tanterv felemlíti és ajánlja, de igen helyesen nem teszi kötelezővé. Az Orsz. Közegészségi Egyesületben ép most van ez a kérdés napirenden, melyről fent jelzett nézetemet az «Egészség» 1908. évf.-nak 370. l. fejtettem ki.

*

Ha fejtegetéseinkre visszapillantunk, látjuk, hogy háború és béke az iskolában, mint egy mikrokosmosban küzdenek egymással s azt mindegyik fél a maga részére igyekszik meghódítani. Mindkét tábor jó hazafinak vallja magát, csakhogy az egyiknél félelem és gond, a másiknál a remény és szeretet a cselekvés rugója. Amazok katoná-

továbbá hozzát teszi: «A céllövés — mindamellet, hogy azt komolysággal és rendszeresen kell végrehajtani — a növendékek részére szórakozás tárgyát képezze... a céllövéshez szükség esetén a másnemű testgyakorlatokra szánt délutáni tanórákat is fel lehet használni» (31—32. l.).

* Ma bizonyára már jóval több középiskolában. Lásd «Tanáregy. Közlöny» 1909 évf. 349. és 454. lap: Céllövés Sopronban. Ez az újabb felbuzdulás természetesen okozati összefüggésben van a közelmúltban délkeleten (Szerbia, Bosznia) előfordult eszményekkel.

kat akarnak nevelni s szem elől tévesztik, hogy a jó katonának is előbb egész embernek kell lennie; ezek a megfordított úton haladnak: először az embert képezik, ami a jó katonához vezető utat nemcsak hogy el nem torlaszolja, hanem arra a legjobb anyagot készíti elő. Hogy etikailag melyik oldalon van az igazság, nem nehéz eldönteni, mihelyt meggondoljuk, hogy a két fogalom közül: ember és katona, melyik a magasabb. Viszont igaz az is, hogy a világot és emberiséget nem merő etikával kormányozzák.

Nekem úgy tetszik, hogy itt testvérharc dúl, melynek árát az ifjúság, további folyamatában pedig a nemzet és az emberiség adja meg, s azért azt kérdem, vajjon közelebbről mérlegelve a dolgokat s némi jóakarattal nem volna-e lehetséges a kölcsönös megértés révén valamely közeledést létesíteni? Hogy teljes és őszinte béke jöjjön létre, abban az emberi természet engesztelhetetlensége és a két világnézetben megnyilatkozó éles ellentét miatt nem igen bízunk. Pacifisták és militaristák tovább is a maguk útján fognak haladni, amelyek ott válnak el, ahol ez a kérdés áll előttük: Mire kell az iskolának törekednie: háborúra vagy békére? A vélemények küzdelméből mégis világosságot remélünk s javulást a jövőre, mert képtelenek vagyunk lemondani abbéli hitünkről, hogy végre is a józan ésszel párosult idealizmus fog felülkerekedni. Nehéz lesz a haladó emberiséggel megértetni, hogy jövőjük és a népek sorsa mint egy hajszálon az iskolában úzótt lövőgyakorlatoktól függ.

Mínthogy továbbá a hitnek valamely alakja nélkül nem tudjuk elképzelni az egész, a tökéletes embert, ezen hitből pedig a szebb és jobb jövőbe támasztott remény fakad, józan értelmünk egész súlyával azon zászló alá sorakozunk, mely ezen hitvallást hirdeti. Már Seneca mondta, hogy az ember az embernek szent legyen; reméljük, hogy a hódító kereszténység, ezen gondolat legnemesebb megtestesítése, elég erős és hatalmas leend, hogy azt az egész világon diadalra juttassa.

Összefoglalás és végeredmény. Amennyiben a katonai nevelés a testi és lelki épséget és fegyelmezettséget: az erőt és ügyességet, az engedelmisséget és rendszeretetet, a saját erőnkbe vetett bizalmat és elszántságot, a kitartást és ellenállóképességet fejleszti, jogos helyet foglal el az iskolában és pártolandó. Mihelyt azonban a katonai szellemet tervszerűen igyekszik az ifjúságba beoajtani és azt a szorosan vett katonai mesterségbe beavatni (céllovás), hatáskörét túllépi és jogtalanul bolygatja meg az iskola általános nevelő feladatát és rendjét. Tehát katonás nevelés bizonyos határig, de nem katona-nevelés, vagyis tervszerű előkészítés a hadsereg számára! Gondoljuk meg végre, hogy a középiskolából kikerülő ifjúság túl-

nyomó része az egyévi önkéntesség révén amúgy is tisztté lesz, akinek hivatása komoly esetben nem az egyéni céllövés. Ennek gyakorlása ellen az iskolán kívül álló ifjúsági egyesületekben és a főiskolai ifjúság körében* ellenben semmi kifogásom nincs. Bízom benne, hogy az iskolai céllövés körül ma tapasztalható felbuzdulás múló és félszeg divatnak fog bizonyulni, melynek letűnése után ismét oda fog visszakerülni, ahol legilletékesebb honossággal dicsekedhetik: a kaszárnyákba és a katonai lövőterekre.

KEMÉNY FERENC.

A KÖZÉPISKOLAI ÉNEKTANÍTÁS.

(Második közlemény).

Másik, amit hangsúlyoznunk kell, hogy — tán az úgynevezett földsíketeket kivéve — egyetlen ember sem születik olyan, akiben ez az érzék, a zenei érzék, *teljességgel* hiányoznék. Az én kezem alatt 12 év óta megfordult egy pár száz tanuló, de én olyat eddig nem találtam — kivéve a földsíketeket — akik a zeneművészet *minden* eleme iránt érzéktelenek lettek volna. És hogy mégis annyian vannak, akik nemcsak másokról, de saját magukról is olyan könnyen hirdetik, hogy nekik zenei hallásuk nincs, annak oka, véleményem szerint, semmi egyéb, mint tévedés, illetőleg egy egészen egyszerű dolognak figyelmen kívül hagyása.

Akik zenével foglalkoznak, tudják, hogy a zeneművészetnek három eleme van: a ritmus, a melodia és az összhang. Ez a három egymással fokozati összefüggésben van. Akár a zeneművészet történetét nézzük, akár a kis gyermek zenei érzékének fejlődési menetét figyeljük meg, amely kópíája az egyetemes fejlődésnek, mindenütt azt

* Az olasz Moneta, a Nobel békedíj egyik nyertese, «Vita Internazionale» c. milánói folyóiratának legújabb számában ajánlja az olasz ifjúságnak, hogy a katonai szolgálaton kívül is gyakorolja a céllövést s evégből alakítson céllövő-egyesületeket az egész országban. — A budapesti egyetemi atlétikai klub 2. évfolyamába lépő egyetemi céllövő-tanfolyam 1908 december 2-án nyílt meg a honvédelmi minisztérium képviselőinek jelenlétében; a tanfolyam vezetője egy honvédfőhadnagy. — Itt említem, hogy ugyancsak a honvédelmi minisztérium támogatásával a budapesti polgári lövészegetársereg is rendez katonai vezetés alatt álló lövő-tanfolyamokat, amelyekben — a középiskolai tanulói ifjúságot kivéve — minden feddhetlen előéletű 16—23 éves ifjú részt vehet.